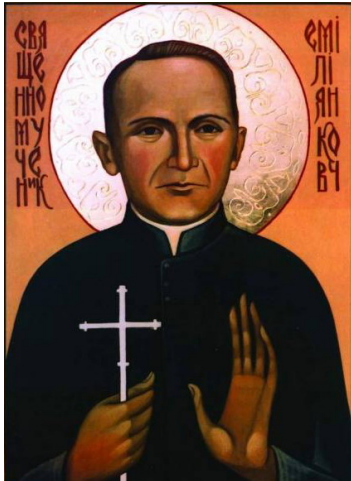

Ігор БРИНДАК, викладач

У попередньому номері «Живої Води» була згадка про 70-ті роковини з дня загибелі священномученика УГКЦ отця Омеляна Ковча. Про цього подвижника віри упродовж останніх років написано чимало. Однак головний акцент, як правило, ставиться на його мученицькій смерті, що і є цілком зрозумілим. Та все ж для більшості людей залишається маловідомою інший бік діяльності цього священника. Маю на увазі його подвижницьку діяльність у сфері національного відродження. Тому ця публікація є спробою заповнити цю прогалину.

Наше суспільство достатньо поінформовано про роль Української Греко-Католицької Церкви у справі збереження національної ідентичності західних українців. Імена отців Маркіяна Шашкевича, Михайла Вербицького, Августина Волошина, Митрополита Андрея Шептицького й багатьох інших за роки незалежності вийшли з небуття, і тепер про їхню діяльність має нагоду знати не лише вузьке коло фахівців. Священномученик Омелян Ковч теж цілком заслужено має бути вписаний в когорту не тільки мучеників, але й визначних національних діячів Західної України. На превеликий жаль, цей подвижник мало написав, а вести за собою інших намагався передусім власним прикладом. Тому про його патріотичну діяльність більше відомо з розповідей свідків, ніж із написаних ним текстів. Це й стало причиною того, що патріотичний елемент діяльності «пароха Майданеку» є мало дослідженим. Однак навіть того, що збереглося, є цілком достатньо, щоб досягнути велику роль цього священника не лише в церковній, але й у національній сфері.

Отець Омелян Ковч п'ять разів був свідком зміни влад. Тому найкраще його діяльність можна дослідити, власне, в контексті панування різних режимів. Отож, за австрійської влади він, отримавши єрейські свячення, поїхав душпастирювати до українських заробітчан у Боснію. Перебував там доти, поки не розпочалася Перша світова війна.

Після того повернувся в Галичину.

У 1918 році було проголошено ЗУНР (Західно-Українська Народна Республіка), яка в 1919 році оголосила Акт злуки із Українською Народною Республікою. Але відразу після проголошення ЗУНРу розпочалася українсько-польська війна. Для оборони новопосталої держави була створена Галицька армія, яка згодом почала називатися Українська галицька армія (не плутати з УПА). Українське духовенство брало активну участь у підтримці ЗУНРу та УГА. Відгукнувся на цю справу й отець Омелян, який став капеланом бережанського коша УГА. Українська галицька армія спочатку вела війну з польською армією. Пізніше, коли її витіснили за Збруч, вона воювала проти червоної армії й остаточно стала жертвою епідемії черевного тифу. У всіх походах УГА її супроводжували військові капелани, в тому числі й отець Омелян Ковч. Ось цікаві спогади про нього ветерана Галицької армії, підполковника Романа Долинського: «Годі було взагалі уявити собі, щоб отець Ковч у час боєвих дій був не на фронті... В запілля чекають поки вернеться – це був постійний аргумент отця Ковча, коли командування звертало його увагу на велике ризико. – Я маю досвід з війни, та знаю, що вояк найкраще себе почуває на лінії фронту, коли він бачить там лікаря та духовника». (Цит. за отець Іван Лебедович «Полеві духовники УГА»// Вінніпег – Канада, 1963, ст.138) Як підсумок своїх спогадів підполковник Долинський висловлює таку думку: «Висока духовна сила отця Ковча дає повну підставу назвати його духовником-патріотом-борцем» (там же). Варто до всього вищевказаного додати, що отець Омелян ризикував життям не тільки на передовій лінії фронту, він також відвідував інфікованих тифом бійців, надаючи їм необхідну духовну допомогу. Після тих відвідин сам захворів на тиф, але, на щастя вижив.

Після закінчення війни оселився в місті Перемишляни, де став парохом церкви Святого Миколая. Був дуже добрим проповідником, так що його часто запрошували виголошувати проповіді під час відпустів у сусідньому Уневі. Нагадаю, що саме тут кілька десятиліть тому відновлено діяльність відпустового Богородичного центру зі студійським монастирем. Щоб зрозуміти надзвичайність отця як особистості, варто звернути увагу на деякі суттєві моменти. Отець Омелян Ковч був одруженим священником, мав шестеро дітей, але, крім того, він ще взяв під опіку трьох сиріт. Далі – більше про те, що стосується його громадської і патріотичної діяльності. Про неї найкраще промовляє такий факт: з 1922 по 1939 роки польська поліція сорок разів робила обшуки в помешканні Ковчів. Половина з них закінчувалася короткочасними арештами священника. Основна причина цих цькувань – проповіді отця Ковча. Варто зазначити, що він, проповідуючи з амвона, ніколи не закликав до ворожнечі проти будь-кого. Натомість завжди навчав парохіян зберігати свою національну гідність. У 1932 році отець Омелян Ковч видав монографію під назвою «Чому наші від нас утікають?» (у 2006 році її перевидано «Свічадо»). У цій праці з-поміж іншого він виклав своє бачення про ставлення Церкви до національного питання. Ось що він пише: «Часто чуємо закиди, звернені в сторону нашого духовенства, що воно не говорить патріотичних проповідей, або таких проповідей, у яких попри інше можна було б звернути увагу на піднесення патріотичного духа. Звичайно, є на це відповідь, що Церква не політика. І це свята правда, що не вільно надуживати Церкви для політичних цілей. А такий священник, який заціплював би в душі своїх вірних шовінізм, робив би вовчу прислугу вірі й народові. Все це правда, але є й інші правди, а саме: що націоналізм не є ніяким гріхом, а народности створив також Господь Бог не через помилку. Що аргументи й приклади взяті з життя й історії цього народу, до

якого проповідується, промовляють до його серця найкраще та найсильніше, скріпляють його в прадідній вірі і обряді. Що вкінці, особливо у нас, українців, зріст національної свідості є в певній мірі також пов'язаний із ростом прив'язання до своєї віри і обряду». («Чому наші від нас утікають?»// Свічадо, 2006, ст.102). Далі отець Ковч, нагадуючи з історії, як відбувалося виховання дітей у біблійні часи серед вибраного ізраїльського народу, виводить думку: «Подібно й ми, як хочемо дочекатися потіхи на старі літа, мусимо дбати про виховання наших дітей на добрих християн і добрих патріотів, щоб зростали на славу своєї Церкви, на пожиток свого народу. Тому слід підпирати такі наші інституції як «Рідна школа» та закладати всюди захоронки, щоби наша дітвора вже змалку вчилася любити й поважати, що Боже, що рідне, українське» (там же, ст.103). Все це було написано в 1932 році, але кожен із нас розуміє, наскільки воно є актуальним і в наш час. Крім того, у тій монографії отець висловив пропозицію, щоб відбувався поступовий переклад молитов і Богослужінь із церковнослов'янської на українську мову. Слово націоналізм, яке вживає отець у своїй монографії, він розумів не як ксенофобію, чи протиставлення іншим націям, а як захист своєї культури і традицій. Це дуже добре видно із контексту. Ще слід додати, що у міжвоєнні роки отець Омелян був духовним опікуном Перемишлянської станиці Української скаутської організації «Пласт».

У 1939 році настав період, який у нашому народі пізніше назвали як «перші совіти». Інакше кажучи, у Галичину прийшла радянська влада. Це був досить складний і для Церкви, і для національного життя час. Але і тоді відважний перемишлянський парох не опускав рук, і тепер вже брався допомагати не тільки українцям. Коли деякі з мешканців Перемишлян взялися зводити порохунки з місцевими поляками, отець Ковч різко засудив такі дії у своїх проповідях. Крім того, надавав матеріальну допомогу тим польським родинам, які втратили своїх годувальників через війну або репресії. А ще в радянський час він наважився на такий вчинок, який тоді не ризикнув робити ніхто. На свято Богоявлення Господнього отець організував своїх парохіян у йорданську процесію. Очоливши похід, він прийшов із мирянами на річку, поблагословив там встановлений задалегідь крижаний хрест і обвив його синьо-жовтими стрічками. Як його після подібної «крамоли» не заарештували, залишається загадкою. Однак у червні 1941 року НКВС таки вирішило затримати отця Ковча. Але його вчасно і сховали місцеві жителі. Через наступ німецьких військ радянська влада на деякий час забралася з України. Отець повернувся до свого служіння.

Настав період німецької окупації. Отець Омелян Ковч був один із небагатьох, хто відразу розгледів правдиве обличчя нової влади. Тоді на самих початках багато хто вітав німецьку армію і наївно вірив, що українцям дозволять створити незалежну Українську державу. Однак отець Ковч цього ентузіазму не розділяв, а своїм парохіянам пояснив ситуацію дуже дохідливо: «Змінилися тільки гудзики на мундирах». Це означало, що нові «визволителі» дуже швидко почнуть робити те ж саме, що й попередні. Згодом це підтвердилося. Терор розпочався із винищення євреїв. Отець, як міг, намагався рятувати представників цього народу. Хтось зробив донос у гестапо. Священника заарештували й утримували у сумнозвісній тюрмі на Лонцького. І Митрополит Андрей Шептицький, і родина отця Ковча, і деякі інші особи писали прохання про його звільнення. Але гестапо поставило умову, що отець повинен дати обіцянку не допомагати євреям. Він відмовився, зіславшись на те, що переконання не дозволяють йому робити цього. Після тривалих катувань священника із тюрми на Лонцького перевезли у концтабір Майданек (недалеко від польського міста Люблін). Але і там отець Ковч продовжував священнодіяти: уділяв

хрещення, сповідав, таємно служив Літургію. Свідченням глибокої віри став лист до своєї родини, який отець написав із концтабору. Ось уривок з нього: «Я розумію, що ви стараєтеся про моє визволення, але прошу вас не робити нічого. Учора вони вбили тут п'ятдесят чоловік. Якщо я не буду тут, то хто допоможе їм перейти ці страждання? Вони б пішли у вічність з усіма своїми гріхами й у глибокій зневірі, що допроваджує до пекла. Тепер вони йдуть на смерть із піднятими догори головами, залишаючи свої гріхи позаду себе. І так вони переходять міст вічності. Я дякую Богові за його доброту до мене. Окрім Неба, це єдине місце, де я хотів би перебувати. Тут ми всі рівні: поляки, євреї, українці, росіяни, латиші та естонці. З усіх присутніх я є самотнім священиком... Вони вмирають у різний спосіб, а я допомагаю їм переходити цей місток у вічність. Хіба це не благословення? Хіба це не є найвеличніший вінець, котрий Господь міг покласти на мою голову? Саме так. Дякую Богові тисячу разів за те, що Він послав мене сюди. Я не прошу нічого більше. Не турбуйтеся та не звіряйтеся моєю участю. Натомість радійте зі мною. Моліться за тих, хто створив цей концтабір та цю систему, вони є одиницями, хто потребує молитов... Нехай Господь помилує їх» (Цит. за «Мученики - джерело чудотворної сили», Місія. – Постуляційний центр канонізації і беатифікації святих, ст.63). Написати такі слова міг дійсно хіба що святий. Завершився земний шлях «пароха Майданеку» у крематорії цього концтабору 25 березня 1944 року. Пам'ять про мученика не зникла. У 1999 році Єврейська рада України проголосила отця Омеляна праведником. У 2001 році в часі візиту до України Папи Івана Павла II відбулася його беатифікація. У 2006 році польський режисер Гжегож Лінковський зняв документальний фільм «Парох Майданеку». У Космачі і Перемишлянах отцю Омеляну Ковчу були встановлені пам'ятники. У Львові є вулиця, названа його ім'ям. Склалася дуже цікава ситуація. Священик, який вважав себе націоналістом, одночасно став інтернаціоналістом. Звісно ж, не в радянському розумінні цього слова. Дбаючи про розвиток ідентичності свого народу, в той же час став постаттю, яка проклала шлях для українсько-польського та українсько-юдейського поєднання. Але це не повинно викликати подиву з точки зору християнства. Адже у свій час ще святий Августин написав: «Якщо Бог на першому місці, то все решта буде на своєму місці». Так, власне, сталося у житті блаженного отця Омеляна Ковча. Завдяки тому, що він поставив на першому місці Бога, то зумів стати і добрим священиком, добрим чоловіком, добрим батьком, великим українським патріотом, добродієм для людей інших національностей. І своїми повчаннями, і практикою життя отець Ковч виклав правильне розуміння християнського патріотизму. Тому варто вчитися у цього великого подвижника.Â